

BRAM

I.

De schemer kruipt in de hoeken van de hoge voorkamer, klimt naar het balkenplafond. Vroeg valt het duister op deze late oktobermiddag. Bram kijkt op de klok, zes uur. Tegelijk begint de staartklok zwaar te galmen. Pa probeerde hem altijd precies op tijd te laten lopen.

Pa. Vandaag is de man begraven die zijn leven vulde.

De laatste van de zes slagen sterft weg. De tijd gaat verder, letterlijk, ook figuurlijk? Hij is nog jong, maar verdergaan met het leven, kan hij dat?

Langzaam staat hij op. In de woonkeuken kijkt hij rond. Eerst maar eens wat eten. Hij heeft trek. Misschien vreemd dat hij gewoon trek heeft? Er moet nog wat spek in de kelder liggen en Ineke heeft gisteren hutspot klaargemaakt, tussen allerlei zaken door die vlak voor een begrafenis de aandacht vragen. Als ze hun trouwe hulp Ineke niet hadden ...

Ze? Hij, in het vervolg. Alleen op de boerderij in de groene, wijde polder.

Op de achtergrond hoort hij koe Klaartje loeien. Klaartje loeit altijd met een hoog, dun geluid. Hij kent de stem van al zijn koeien. Pa had dat ook.

Gewoonlijk eten ze tussen de middag warm, maar daar is vandaag niet van gekomen. Het spek sist in de pan. Tja, hoe voelt hij zich nu? Er zit een flink brok verdriet ergens achter in zijn keel, die hij niet weg kan werken met tranen. Kleine, schriële pa met zijn rustige oogopslag. De laatste jaren ging zijn gezondheid achteruit. ‘t Gaat minder worden, Abraham. Ik ben blij dat je volwassen bent en dat ik je niet als joch van zes achter hoeft te laten.’

Ja, van moeder moest-ie afscheid nemen toen hij net op school zat. Nadien was er alleen pa die hem opvoedde. ‘Ik wil je de zorg geven die je moeder gaf en ik wil je sterk maken om tegen het leven opgewassen te zijn.’

Ze hadden het goed met elkaar. Praatten uitgebreid na over een bezoek aan de veemarkt. Steeds vaker liet pa hem keuren, kopen. ‘Het is jou wel toevertrouwd.’

Bram haalt de zwarte koekenpan van de potkachel. Is hij er de laatste tijd niet aan gewend geraakt om alleen te eten? Pa kon bijna geen voedsel meer verdragen. Ziek was hij, maar blijmoedig. ‘Ach jong, soms is mijn hart mijn lichaam al vooruit gereisd. Bij de Heere is alles vervuld. Het is nog maar een poosje hier.’

Denkend en herinneringen ophalend komt er meer rust in zijn hoofd. Het is goed zo, even wenst hij pa niet terug; die heeft het nu onnoemelijk veel beter. Dat kun je je niet eens voorstellen.

Hij blijft toch mens, de zoon die vandaag zijn vader heeft begraven. ’s Avonds steekt de wind op en speelt luidruchtig om de hoeve met het lichte strodak. Achter het woonhuis en de stallen rimpelt heftig het water van de brede wetering. Is dit al de eerste najaarsstorm? Bram houdt luisterend zijn hoofd schuin. Windkracht zeven, schat hij. Vergroeid en verknocht is

hij met dit wijde polderland, met het vee dat zomers zwart-wit plekt tussen het gras.

Nu staan de koeien op stal, langzaam en met dromerige ogen kauwend op het hooi. Bram streelt even over de neus van Klaartje. Wat is het beest onrustig. Met haar donkere ogen kijkt ze hem aandachtig aan.

Zo gaat hij alle beesten langs: twintig zwart-witte koeien. Beste melkkoeien. Hij is er altijd trots op dat hij zulk puik vee heeft, met een hoge melkproductie.

Pa hield ook van de dieren. Wat hebben ze samen veel kalfjes op de wereld geholpen. Voorbij, vlamt het door hem heen.

Gek, nu voelt hij zich anders dan zostraks, veel minder hooggestemd. Hij is een vreemd wezen.

Bijtijds gaat hij naar bed, omdat het morgen weer vroeg dag zal zijn. Volgens zijn gewoonte leest hij een stukje uit de Statenbijbel, die op de standaard in de voorkamer ligt. Vergeelde bladzijden, die door vele handen al zijn omgeslagen. Maar het Woord blijft nieuw. Psalm 27 is aan de beurt. Eerder was pa er, nu niemand die meeluistert, toch blijft hij hardop lezen en wil alléén luisteren naar zijn soms haperende stem: ‘Verberg Uw aangezicht niet voor mij ... Gij zijt mijn Hulp geweest, begeef mij niet en verlaat mij niet, o God mijns heils.’ Lezen wordt bidden en het licht van de olielamp wordt intenser.

Natuurlijk is het nog volslagen duister als hij opstaat. Goed om het werk op te pakken; want dat geeft zin en structuur aan zijn bestaan. Een bord stevige havermout, daarna een kop sterke koffie. Zo, dat is alvast een bodempje, straks na het melken een paar dikke sneden brood met kaas.

Nauwelijks is hij in de stal of hij hoort de deurklink rammelen, daar is Gerard.

Bram schuift een melkkrukje onder zich, maakt de spenen van

de eerste koe schoon en dan gaan zijn handen werktuigelijk aan de slag.

‘Môgge, Bram.’ Hij voelt meer dan hij het kan zien dat Gerard achter hem blijft staan. Er komt wat. Ze kennen elkaar door en door. Gerard was hier al knecht toen hij nog maar een knulletje van een jaar of vier was. Goeie vent, heeft zijn hart vaak wel érg op de tong.

‘k Zal je va missen, joh.’

Brams handen vallen stil. ‘Ik mis hem ook, ja, als zoon natuurlijk. Maar ik leef niet alleen met verdriet.’

‘Nee, snap ik; ons domineetje heeft het gisteren mooi gezeid. Er blijft rust over voor het volk van God. Ik werd d’r zowaar blij van.’

‘Daarom.’ Bram weet even niet wat hij eraan toe zal voegen. Gerard verwacht misschien ook geen reactie meer?

Die pakt zijn melkkrukje en laat zijn brede achterwerk erop neer. ‘Zo, sta niet zo met die poten van je te trappelen, Klaartje.’ Bram grijnst in zichzelf. Hoe vaak heeft hij Gerard dit al niet horen zeggen?

Gerard hoort echt bij de inboedel. Een keiharde werker. Heel wonderlijk, maar de grens tussen baas en knecht is in de loop der jaren tussen pa, hem en Gerard behoorlijk vervaagd.

‘t Zal wel stil voor je worden, jong’, neemt Gerard weer het woord.

‘Ja, dat is het nu al, maar ik geloof dat ik goed alleen kan zijn.’

‘O ja, en als je maar een beetje tijd hebt, zit je in van die dikke zwarte boeken te lezen. Jij ben soms net zo’n vielozoof.’

Heeft theologie met filosofie te maken? Hij reageert maar niet.

‘Wa’k zegge wou.’ Gerard draait zijn gezicht naar hem toe, ‘as ik jou was, zou ik nou maar eens serieus achter een leuke boerenmeid aan gaan. Je zit straks te verkniezen, hier achter in de polder. Koba van Janus Korevaar ...’

‘Ik voel niks voor dat meidje.’

‘Koba is een potige meid die van aanpakken weet. D’r pa heb zelf een mooi spul, daar achter de dijk.’

‘Man, wat maal ik daarom? Ik zie niks in die hele Koba.’

Koba. Bram moet niet aan haar denken als zijn toekomstige vrouw, hoewel ze al vaak heeft laten merken dat ze hem graag mag. Die felle ogen van haar! Type kenau, kletst bovendien veel te graag over allerlei onbenullige dingen en vertelt de dorpsroddels als eerste door.

Pa heeft het ook wel over Koba gehad, en over Lida en over Kariene ... Allen boerendochters. ‘Ik wil een boerendeern als schoondochter, maar er moet wél liefde zijn.’ Kijk, zo denkt niemand hier en pa oefende ook geen extreme druk op hem uit. Zo bleef hij de vrijgezelle Bram. Niemand snapt het, huwelijkszaken worden immers tussen de ouwelui geregeld.

‘Je bent een merkwaardige gast. De meesten van jouw jaren zijn allang getrouwd.’

Kijk, dat is een nadeel als de baas-knechtverhouding er nauwelijks is. Hij moet zijn best doen om de ander niet scherp van repliek te dienen. ‘Ik zie wel, Gerard. Als ik een vrouw kies, moet ik voor honderd procent achter mijn keus staan.’

‘Ja, zo heb ik het destijds met mijn Flora ook wel bekeken. Maar wij behoren tot het arbeidersvolk en dan liggen zaken rond het huwelijk iets anders. Ik heb in haar een lief wijfie. Jammer dat we geen kinders hebben gekregen. Daar zit die goeie ziel nog weleens om te janken, al is ze bekant zestig. Nou wordt het niks meer met een stel lieve jong.’

‘Nee.’

Gerard komt zuchtend overeind om de melkemmer te legen in een van de blinkende bussen, nadat hij er de teems, de zeef, op heeft gelegd. ‘Tjonge, die rug.’ Hij schuift onder de volgende koe. ‘Effe wat anders: die vent in Duitsland, hè?’

Volgende stokpaardje. ‘Met zijn kleine snorretje?’ vraagt Bram ten overvloede.

‘Wie anders? Jij leest beter de krant dan ik. Je hebt vast wel gelezen over die Neurense wetten ..’

‘De Neurenberger wetten?’

‘O ja, je weet het beter dan ik. Snap je dat ik me steeds meer zorgen ga maken? Die hele NSDAP-kliek is gevaarlijk. Ik ben bang dat de Joden in Duitsland het zwaar te verduren krijgen.’

‘Ik ook. Er zijn al heel wat Duitse Joden onze grens overgestoken. Ik hoop dat ze hier veilig zijn.’

‘Zouden Hitler en consorten te stoppen zijn?’ Gerards stem zit boordevol vraagtekens.

Man, m'n hoofd staat nou niet naar dit vervelende gespreksonderwerp.

‘Ik weet het niet, hopen en bidden dat zulke lui niet de overhand krijgen.’

‘We leven in een gekke tijd. Al die armoei en die steuntrekkers. In Amerika is het ook verschrikkelijk. Ken je je toch niet voorstellen, dat je voor vrouw en kinders niet eens genoeg te bikken hebt?’

‘Nee. In Duitsland ging het economisch ook niet goed en Adolf speelt daar handig op in.’

‘Eigenlijk hebben we het hier nog goed. Nou ja, voor jou is het nou minder.’

Bram knikt maar zo’n beetje.

Ja, ze hebben het inderdaad toch ook goed, constateert hij, als ze na het melken achter elkaar de grote woonkeuken binnenkomen.

Ineke staat bij de potkachel en pakt de fluitketel op. Voorzichtig schenkt ze het hete water in de hoge stenen theepot. In zijn kinderjaren schonk moeder daar al thee uit. Wit is die, met rode en blauwe bloemetjes.

‘Ha Ineke.’

‘Môgge Ien’, bromt Gerard.

‘Goeiemorgen.’ Ze klinkt opgewekt, zoals altijd. Haar smalle gezicht boven het blauwe ruitjesshort glimlacht hen tegen. Hoe lang werkt ze hier al? Het moet toch minstens twaalf jaar zijn, rekent Bram snel uit. Toen haar man was overleden, amper dertig, zocht ze werk. Va en hij waren echt aan het zoeken geweest naar goede hulp, een vrouwenhand die van aanpakken wist. Wat waren ze blij toen Ineke wilde komen. ‘Ineke ja, geen Ina, al heet ik eigenlijk zo. Ik wil het graag zo houden. Jochem noemde mij altijd Ineke en dat vond ik fijn.’

Hij kan het reilen en zeilen in huis met een gerust hart aan haar overlaten. ’s Morgens om zes uur komt ze op haar fiets hiernaartoe en aan het einde van de middag fietst ze weer richting het piepkleine huisje dat Jochem eens erfde van een oom naar wie hij was vernoemd. Hij had in het dorp een schoenmakerij die liep als een tierelier.

‘Je kunt ook hier je intrek nemen; we hebben wel een kamer voor je’, had pa voorgesteld. ‘Handiger voor jou; heus niet om je altijd aan het werk te houden.’

Vriendelijk maar resoluut had ze het verzoek van de hand gewezen. ‘Ik ben daar met Jochem zo gelukkig geweest; dat huisje wil ik niet uit.’ Feit is dat ze al die jaren trouw voor hen klaarstaat en heimelijk ziet Bram een soort moederfiguur in haar.

Ze schuiven aan tafel. Bram bidt, daarna houdt Ineke houdt het donkere brood tegen haar borst geklemd en snijdt dikke plakken af.

‘Vind je het stil, Abraham?’ Haar vriendelijke ogen achter de glimmende brillenglazen kijken hem vragend aan. Ze noemt hem graag bij zijn volle naam.

‘Ja, eigenlijk moet alles nog goed tot me doordringen.’
‘Dat kan niet anders.’

Gisteren na de begrafenis heeft hij haar nauwelijks gesproken. Ze wilde blijven, nog het een en ander doen voor hem, maar met zachte drang stuurde hij haar naar huis. ‘Ik red me wel.’ Hij wilde alleen zijn.

Het licht van de lamp schittert in de fluitketel op het fornuis. Alles is zoals gisteren en eergisteren; niets is meer hetzelfde. Het blijft vreemd dat zijn stemming per uur drie keer verandert. Voelt Ineke iets van zijn terughoudendheid? Rustig eten ze. Hier kun je jezelf zijn. Hier mág iedereen zichzelf zijn. Een motto dat bij het geslacht De Ruiter is ingebakken. Een motto dat niet begrepen wordt in de uitgestrekte Waard, waar andere ongeschreven wetten gelden. *Ach, Bram, wat zou je je verbeelden?*

Gerard gaat na het eten als eerste richting de stal. Ook hij was nu vrij rustig. Bram rolt een sigaret. Hij zou nog wel even met Ineke willen praten, maar weet in de verste verte niet hoe hij moet beginnen.

Ze ruimt de tafel af. De borden belanden in de gootsteen onder de pomp. De kaas onder de stolp wordt op de kelderplank gezet. Dan pakt ze de theepot.

Klap! Allebei kijken ze naar de bloemetjesscherven. ‘O, Abraham! Op een of andere manier had ik hem niet goed vast.’ ‘Dat blijkt!’ Kortaf komt het eruit. Weer iets wat enkel herinnering is.

‘Je moeder gebruikte hem al, hè? Juist nu gaat-ie stuk.’

‘Ja, juist nu.’

‘Wat vind ik dít naar.’

Ze draait zich om, zoekt stoffer en blik. De scherven rammelen over het metaal. Hij neemt een trek van zijn sigaret en kijkt toe. Toen moeder nog niet ziek was, schonk ze thee voor hem

in een kroes, daarna deed ze er een plons melk bij. Hij proeft na. Vierentwintig is hij nu, maar het lijkt of het gisteren was. ‘Boos, Bram?’ Ze komt overeind uit haar gebogen houding. ‘Nee. Je deed het niet expres, toch? Ik moet leren leven met herinneringen.’

‘Maar soms kun je die terugblikken met de beste wil van de wereld niet glanzend oppoetsen.’

Hij weet niet of het bitter klinkt of gelaten. ‘Da’s waar, Ineke. Maar gisteravond, toen ik nadacht over de achterliggende weken, was er toch glans. Pa is nu gelukkig en mijn moeder is dat al zo lang.’

‘Wat mooi dat je ouders mocht hebben die de Heere liefhadden ...’

‘Ze hebben mij geleerd dat een leven dicht bij Hem zo veel waarde heeft. Hij troost mij, daarom hoef je geen medelijden met me te hebben. Ik voel me niet alleen.’

‘Dan is het goed.’ De scherven belanden luidruchtig in de vuilnisbak.